

ALBERT TEN KATE

THE TEXTUAL AFFILIATION OF THE GOSPEL OF MARK IN THE CHESTER-BEATTY MANUSCRIPT 554

The Old-Armenian Gospel of Mark is edited by Künzle¹ in a transcription of two manuscripts: Edjmiacin 229 (E), now Matenadaran 2374, dating from 989, and Moscou (M), now Matenadaran 6200, dating from 887; because manuscript M. lacks 9,12-11,32, E is the manuscript of reference. The Chester-Beatty Library in Dublin has a remarkable manuscript in its shelves: nr. 554 (C). In its colophon is stated that it is made in Edessa in the year 1174. This place of origin could be interesting, because of the Syriac connections with the Old-Armenian version in general. Therefore we studied this manuscript during a short stay in Dublin, during which we were allowed to work on it only four hours a day. So we could not study the whole Gospel of Mark; therefore the chapters 14 and 15, are missing in our research, but we found in the front-cover and back-cover a fragment of a much older manuscript containing some verses of Mark 1, 1-11, which are difficult to be read due to their state of preservation (C*). From the Lvov manuscript (V) edited by Matevossian², we got pictures of the first chapter by the courtesy of B. Outtier. In order to make an overall-picture we compared the text of these manuscripts with that of the edition of Zohrab (Z)³ and its critical apparatus (Z*).

So having made a critical text of the Armenian Gospel of Mark, we compared these texts with the aligning editions of Swanson for the Greek⁴, of Kiraz for the Syriac⁵ and of Jülicher for the Latin⁶; also other early versions are referred to.

In general M reveals a version closer to the Greek than E. But M and C end this Gospel at 16,8, while E has the longer ending he ascribed to Ariston.

To compare C with the other manuscripts we'll take some examples

¹ **B. O. Künzle**, *L'Évangile arménien ancien/Das altarmenische Evangelium I*, Bern 1984.

² Ed. **A. S. Matevossian**, Erevan, 2001.

³ *Astuatsahunc' Matean Hin ew Nor Ktakarants'*, ed. H. Zohrapian, New York, 1984².

⁴ **R. Swanson**, *New Testament Greek Manuscripts - Mark*, Sheffield, 1995.

⁵ **G. A. Kiraz**, *Comparative Edition of the Syriac Gospels II*, Leiden, 1996.

⁶ **A. Jülicher**, *Itala II*, Berlin, 1970².

of the different affiliations. Mostly C goes with E, but in some instances with M, so it has an intermediate position, with some 50 unique variants in the textual history of this Gospel.

Unique variants:

1,2: *ահաւասիկ ես⁷ առաքեմ զհրեշտակ իմ առաջի քո, որ հանդերձեցէ՞⁸ զճանապարհ քո առաջի քո⁹:*

“Look me! I send my messenger before you, who will prepare your way before you.”

1,38: *եւ ասէ ցնոսա: եկայք երթիցուք եւ¹⁰ յայլ մաստաւոր գիւղաքաղաքսն¹¹. զի եւ անդ քարոզեցից զի յայս իսկ եկեալ էմ¹²:*

And he said to them: “Come! Let’s go! also to other neighbouring villages, so that there also I will proclame, because thus I came for this”.

2,8-9 *եւ զիտաց –ՅՍ= ի¹³ յոգի իւր թե այնպէս խորհին¹⁴ ի միտս իւրեանց¹⁵. եւ ասէ: զի՞ խորհիք զայցդ¹⁶ ի սիրտս ձեր: զինչ՞ զիւրին է¹⁷: ասե՞լ ցանդամալոյձն¹⁸ թողեալ լիցին քեզ մեղք քո. թե¹⁹ ասել արի առ զմահիճս քո եւ երթ ի տուն քո:*

And Jesus knew in his own mind, that they think so in their own thoughts and he said: “Why do you think that in your hearts?” (9) “What is easier? To say to the paralytic: “Your sins will be forgiven”, than to say: “Rise! Take your bed and go away to your home!”

4,8: *եւ այդն անկաւ յերկիր բարւոք. եւ ելեալ²⁰ աճեցեալ տայր պտուղ: եւ²¹ բերէր ընդ²² միոյ երեսուն եւ ընդ²³ միոյ վաթսուն եւ ընդ միոյ հարիւր:*

⁷ C*: + ես; V: ահա ես; here C* and V have a preceding, mention of “I”, extra, while C and the rest of arm (exc.M) follow gr Ⲙ A-f 579 1424 and syp and gr Mt (thus harmonising), having only one mention of it.

⁸ M: հանդերձեցէ “that he may prepare”.

⁹ V C Z^{maj}: զճանապարս քո “your ways”; here V C Z only follow DiatL+P.

¹⁰ M C: om.

¹¹ M C: յայլ գիւղաքաղաքս “to other villages”.

¹² C: omits this whole phrase զի յայս իսկ եկեալ էմ (!); here only a Dutch lectionary (Lgr) follows C.

¹³ M Z^{maj}: om.: “in”.

¹⁴ Z^{min}: խորհեին “they thought”.

¹⁵ M: զնմանէ ի սիրտս իւրեանց “on him from their own hearts”; C Z: ի սիրտս իւրեանց, harmonising with next part of the verse.

¹⁶ M: om.(!)

¹⁷ M adds: ձեզ “to you”.

¹⁸ C: om.; here C makes a generalisation, for liturgical purposes, as in gr W 33 it^a e?

¹⁹ M Z: եթէ “than that”.

²⁰ M adds: եւ “and”.

²¹ omitting this part wholly, C mentions only երեսուն ընդ միո “thirty on one” (cf. Lk has “hundred” only).

²² M C: ընդ միո “in one”.

²³ M C: ընդ միո “in one”; C has only: երեսուն ընդ միո “thirty to one”.

6,36 արձակեա զժողովորդսդ²⁴: զի երթեալ շուրջ յագարակս եւ ի գեաւդս. զնեսգեն իւրեանց զինչ ուտիցեն²⁵: զի աստ ինչ ուտել ոչ ունին²⁶:

Dismiss that crowds, so that they, having gone away in the surrounding farms and villages, will buy for themselves, what that they might eat; then here, they have nothing to eat”.

10,46 եւ զան յերիբով: եւ ընդ ելանելն նորա յերիբովէ. աշակերտաւքն եւ բազում ժողովորդով²⁷. որդի Տիմեի Բարտիմեոս²⁸. կոչր²⁹ նստէր մուրացիկ յանցս ճանապարհի³⁰:

And they come to Jericho, and having left Jericho, he with his disciples and much crowd, a son of Timee, Bartimee, blind, was sitting begging near the passing of the way.

11,14 Պատասխանի ետ եւ ասէ ցնա: մի եւս ոք յաւիտեան ի քէն պտուղ կերիցէ: եւ լսեին աշակերտքն նորա³¹:

He gave answer and he said to it: “No more in eternity anybody will eat fruit of you!” And his disciples heard.

11,27 Քան միւսանգամ ի յ-եէՄ³² եւ մինչդեր ի տաճարի³³ անդ զգնայր. զան աս նա քահանայապետքն եւ զպիրք եւ ծերք եւ ասեն ցնա: որո՞վ իշխանութեամբ առնես զայդ: եւ ո՞վ ետ քեզ զիշխանութիւնդ զայդ:

They come again in Jerusalem, and while he went in a temple there, the highpriests and scribes and ancients come to him...

13,11 Այդ յորժամ տանիցին³⁴ զձեզ մատնել. մի յառաջագոյն հոգայցէք. ³⁵ եւ մի զմտաւ ածիցէք թե³⁶ զինչ խաւսիցիք³⁷: այդ որ ինչ տացի ձեզ ի ժամուն յայմիկ. զայն խաւսիցիք: զի ոչ դուք էք³⁸ որ³⁹ խաւսիցիքն. այլ հոգին սուրբ:

“But when they would take you to deliver you, do not care before, nor consider what you should speak, but what will be given to you in that hour, that you will speak, because nit is not you who will speak, but the holy spirit”.

²⁴ C Z^{maj}: ժողովորդովք “crowds”; increasing the number.

²⁵ C: omits the phrase “then... to eat”, as in gr majority, it^{maj}. and sys.

²⁶ M O: ուտել ինչ ոչ ունին “to eat, they have nothing”.

²⁷ C Z^{maj}: ժողովորդովք “crowds”; increasing the number.

²⁸ Z^{min.}: բարտեմեոս.

²⁹ C: աչր “a man”; a unique reading.

³⁰ C: աս ճանապարհան “near the way”.

³¹ C: omits “And his disciples heard” (cf. Mt 21,19).

³² Z^{min.}: յ-եմ- “to Jerusalem”.

³³ Z^{min.}: ի տաճարին “in the temple”; C Z^{ms.}: ի ճանապարհի “on the way”.

³⁴ M Z^{min.}: տանիցեն “take”.

³⁵ C: omits next two phrases; here is no other textual testimony, but perhaps this is sign of liturgical use omitting superfluous phrases.

³⁶ M: om.

³⁷ M: խաւսիցիք “will speak”.

³⁸ Z^{min.}: ոչ իցէք “wouldn’t be”.

³⁹ M: om.

13,33 Զգոյշ եղերուք⁴⁰: սկէցէք եւ կացէք⁴¹ յազաւթս: ⁴²զի ոչ գիտէք երբ ժամանակն⁴³ իցէ:

“Become attentive! guard and remain praying! Because you don’t know, when it would be the time”.

Harmonisations (mostly with Mt):

1,17 եւ ասէ ցնոսա ՅՄ⁴⁴: եկայք զկնի իմ. եւ արարից⁴⁵ զձեզ որսորդս մարդկան:

And Jesus said to them: “Come after me! and I will make you fisher of men”.

1,19 եւ մատուցեալ անտի սակաւիկ մի յառաջ. ետես զՅակովբոս Զեբեդեայ. եւ զՅովհաննէս եղբայր նորա⁴⁶: եւ զնոսա ի նաւին մինչ կազմելն ուղկանս⁴⁷.

And coming near a bit in front of that, he saw Jacob of Zebedee and John, a brother of him, and they were in a ship, while they were repairing their nets, and he called them.

5,20 եւ չողաւ: եւ սկսաւ քարոզել ի Դեկապոլիս⁴⁸ զոր ինչ արար նմա ՅՄ⁴⁹: եւ ամենեքին զարմանային⁵⁰:

And he went away and began to proclaim in Decapolis the thing that Jesus did to him, and all marveled.

11,14 Պատասխանի ետ եւ ասէ ցնա: մի եւս ոք յաւիտեան ի քէն պտուղ կերիցէ: եւ լսելն աշակերտքն նորա⁵¹:

He gave answer and he said to it: “No more in eternity anybody will eat fruit of you!” And his disciples heard.

⁴⁰ Z^{min.}: լերուք “be”; M: զգոյշ կացէք “remain attentive!”.

⁴¹ M: կացէք, this use of conjunctive is homonymous to the imperative կացէք.

⁴² C: omits last part; unique in omitting redundant phrase.

⁴³ M: ժամանակ “a time”.

⁴⁴ M: om.: so this reading means “he”.

⁴⁵ M C Z add: լինել “to become” (!); here, only E doesn’t follow Mt.

⁴⁶ Z^{min.}: զեղբայր նորա “his brother”.

⁴⁷ M Z^{maj.}: զուռականս “the nets”; C adds: իւրեանց “their own” (!); here C conforms with gr Mt.

⁴⁸ Z: դեկապոլիս “at decapolis”.

⁴⁹ C: ՏԸ “the lord” (!); a unique reading; M adds ajoute: միանգ “one time”

⁵⁰ C: omits the phrase omet cette phrase: “and all marveled”; here, by omitting this phrase, C follows Lk.

⁵¹ C: omits the phrase: “And his disciples heard” (cf. Mt 21,19).

Այբերտ տեճ Կատե
Մարկոսի ավետարանի բնագրային պատկանելությունն ըստ Չեսթեր
Բիքթի գրադարանի 554 ձեռագրի

Դուբլինի Չեսթեր Բիքթի գրադարանի CBL Arm 554 ձեռագիրը գրվել է եղեակալուծ 1174 թ. և պարունակում է չորս Ավետարաններ: Ըստ հիշատակարանի՝ գրչի անունը Բարսեղ է, որն աշխատել է Գրիգոր քահանայի պատվերով: Այս քաղաքում ընդօրինակված շատ քիչ հայերեն ձեռագրեր են պահպանվել: Մենք համեմատել ենք այն էջմիածնի Ավետարանի (էջմիածնի ձ. 229, այժմ ՄՄ 2374, 989 թ.) և ՄՄ 6200 (887 թ.) ձեռագրի հետ: Չեսթերի շատ չուրահատուկ ընթերցումներ է պարունակում, սակայն ոչ մեկը չի վկայում ասորական ազդեցության մասին: Ընդհանուր առմամբ ձեռագիրը միջանկյալ գիրք է գրավում նշված երկուսի միջև: Տարբեր Ավետարանների ընթերցումները համաձայնեցնելու նրա միտումը վկայում է «Գիատեսարոնի» («Համաբարբառ որ ըստ չորից աւետարանչաց») ազդեցությունը, ինչպիսին կա նոր Կտակարանի մյուս բոլոր վաղ թարգմանություններում, օրինակ, վրացերեն Ազիշի, ասորերեն Սինայի ձեռագրում և հին եթովպերենում: